

El parentiu d'una societat europea avui dia: el cas de França

Anne Cadoret
Grass - CNRS

Tenint en compte les múltiples formes que pot adoptar la família del segle XXI, de la família nuclear a la família homoparental, cap a quins universos semàntic i epistemològic ens pot menar el mot parentiu? Allò en què el text vol aprofundir és l'establiment dels nous lligams, tenint present que l'afinitat no tan sols es fa i es desfà, sinó que també es declina de diverses maneres, ja sigui a través del matrimoni, el PACS (Pacte Civil de Solidarité) o el concubinatge; tenint en compte que el vincle de la filiació ja no es correspon únicament a la conseqüència esperada del matrimoni, la consagració d'una relació sexual procreadora entre un home i una dona, sinó que pot establir-se a través de tècniques de reproducció assistida o de l'adopció, i considerant que, avui dia, dues persones del mateix sexe tenen el dret de ser reconegudes pares, si són homes, o mares, si són dones, d'un mateix infant.

Bearing in mind the many different forms a 21st century family can take, from the nuclear family to the same-sex parent families, into what semantic and epistemological universes does the word 'kinship' lead us? The article sets out to explore the new types of interpersonal bonds, taking into account that affinity is not only constructed and destroyed, but can also be declined in various ways, whether it be through marriage, a Registered Civil Partnership such as PACS (the French Civil Solidarity Pact) or cohabitation; bearing in mind that the filial bond is no longer only the hoped for consequence of matrimony, the consecration of a procreative sexual relationship between a man and a woman, but can also be established through assisted reproduction techniques or through adoption, and remembering that today, two people of the same sex have the right to be recognised as the parents of a child.

Tenint en compte les múltiples formes que pot adoptar la família del segle XXI, de la família nuclear a la família homoparental, cap a quins universos semàntic i epistemològic ens pot menar el mot parentiu? La primera definició que en dóna un diccionari com *Le Petit Robert*¹ és la d'un "Vincle entre persones que descendeixen les unes de les altres o d'un progenitor comú" i, per extensió, "Vincle equivalent que estableix la societat. *Parentiu per afinitat*". Aquests lligams de filiació i d'afinitat configuren el grup social anomenat família; la família també es pot definir com la constitució d'un parentiu. Per tant, parlar de parentiu implica parlar de la família i de les formes que adopta, i ens porta a qüestionar-nos sobre els lligams de filiació i d'afinitat que s'escullen a l'hora de "fer família".

És precisament sobre l'establiment d'aquests coneguts lligams que voldria aprofundir, tenint present que l'afinitat no tan sols es fa i es desfà, sinó que també es declina de diverses maneres, ja sigui a través del matrimoni, el PACS (Pacte Civil de Solidarité) o el concubinatge; tenint en compte que el vincle de la filiació ja no es correspon únicament a la conseqüència esperada del matrimoni, la consagració d'una relació sexual procreadora entre un home i una dona, sinó que pot establir-se a través de tècniques de reproducció assistida o de l'adopció, i considerant que, avui dia, dues persones del mateix sexe tenen el dret de ser reconeguts pares d'un mateix infant.

Abans d'exposar la forma com s'ha produït aquesta evolució dels lligams d'afinitat i de filiació a França, a partir dels anys seixanta, m'agradaria evocar el model familiar de referència –i de bona conducta– a partir del qual s'ha originat aquesta evolució. Tot seguit mostraré de quina manera alguns elements clau de l'estructura de parentiu francesa, del cognatisme i de la transmissió del llinatge s'utilitzen encara i de forma constant per descriure la família en les configuracions familiars més recents, mentre que (i aquest serà el darrer punt que tractaré) aquestes mateixes configuracions familiars trasbalsen un ordre simbòlic d'agençament dels sexes i de les relacions socials.

Fins a la dècada de 1960, el referent familiar a Europa era únic i reunia en un sol model l'afinitat i la filiació, la sexualitat i la procreació.

A - Les configuracions familiars

1.) El model de referència

Fins als anys seixanta,² el model familiar que regula el parentiu a França conjuga en un sol tot afinitat i filiació, sexualitat i procreació. Fins el 1972, tan sols el matrimoni entre el pare i la mare permetia a l'infant nascut en el si de la parella gaudir de llinatge reconegut jurídicament, essent el pare el marit de la mare i la filiació indivisible;³ només es podia tenir un sol pare i una sola mare, dos únics pares sobre els quals descansaven totes les funcions que els eren pròpies: concebre, portar al món, alimentar, educar i transmetre una identitat. Aquest reconeixement conferia a l'infant tot un parentiu, un estatus vitalici de fill/filla, nét/néta, nebot/neboda, cosí/cosina; dibuixava un esquema del parentiu constituït, com per exemple, al *Châtillonais*, la família reduïda, el grup dels "can" amb qui es comparteix la llar; seguit del grup dels "propers" amb qui podem i hem de reunir-nos sovint; després els "parents a la moda de Borgonya", és a dir, els cosins llunyans descendents dels besoncles, i finalment la resta de "parentela", amb la qual encara cal remuntar una generació per trobar-ne el lligam de parentiu (Jolas, Verdier, Zonabend, 1970).

El 1960, tot just el 6% dels infants naixien fora del matrimoni. El matrimoni representava el gran quefer familiar. El pare era el cap puixant de la família que protegia i alimentava la cònjuge i els fills nascuts, o suposadament nascuts, de la seva unió. Filiació, afinitat, procreació i sexualitat formaven un sol tot. Es tracta del model de família parsonià, en què "L'home [hi] desenvolupa una funció instrumental, la del poder supeditat a les necessitats de la família, d'assegurar la relació d'aquesta amb la societat i de representar l'ordre moral. La dona hi exerceix una funció expressiva per als fills i el marit, alhora que s'ocupa dels aspectes afectius i relacionals de l'àmbit domèstic" (Neyrand, 2004: 30).

Els anys seixanta testimonien la fi hegemònica d'aquest model familiar "pare-mare-fill(s)". A les acaballes d'aquesta dècada, les xifres relatives a l'estat de la família indiquen l'aparició d'altres pràc-

tiques, d'antuvi les vinculades amb el matrimoni, tant amb el desenvolupament del concubinatge (vida amb parella sense la institucionalització de l'aliança) com amb el creixement del nombre de divorcis. A principis del segle XXI, els deu divorcis que es produïen per a cada 100 casaments de 1963 augmenten fins al 42,5%;⁴ la proporció de fills de menys de 25 anys que viuen en el si de famílies reconstituïdes o monoparentals s'eleva a 3 de cada 10.⁵ També sorgeixen noves formes de filiació:

1. L'anàlisi que presentaré aquí es basa en documents extrets d'un corpus francès, constituït per textos legislatius o tractats antropològics. Tanmateix, si bé aquest corpus pot donar un cert matís francès a la interpretació que faig, crec que les grans línies del raonament es mantenen vàlides per a la resta de països occidentals.

2. Exactament, fins el 1966, data en què va entrar en vigor la llei que institueix l'adopció plena.

3. La filiació de la mare que implica d'ofici la del seu marit.

4. INSEE (Institut national de la statistique et des études économiques), Ministeri de Justícia. Vegeu France Prioux, "L'évolution démographique en France", Population núm.5, 2004, p. 683-723.

5. 1,1 milions d'infants viuen amb un dels pares i un padrastre o una madrastra i 513.000 amb els dos pares i amb germanastres, xifres a les quals cal afegir els 2,7 milions que viuen amb un sol dels dos pares. (cf. Barre, Vandeschelden, 2004:30)

actualment, el nombre de fills nascuts fora del matrimoni representa gairebé la meitat dels naixements;⁶ el 2003, es van produir 4.500 adopcions (plenes); quant al nombre de fills nascuts gràcies a una tècnica de reproducció assistida, s'estima que és del 2 al 3% dels naixements anuals (és a dir, de 20 a 25.000 nadons).⁷ El nostre model familiar de referència es troba en un destret, si bé encara és important. Han aparegut altres formes de "fer família" i de ser pares, i l'únic model "legítim" de constitució familiar on sexualitat, procreació i engendrament coincidien en el matrimoni de dos individus per establir la filiació haurà de competir amb altres formes d'esdevenir aliats o pares/mares.

2.) Les noves dades del parentiu

El ventall de noves formes familiars –de les famílies adoptives a les monoparentals– em permetrà, d'una banda, presentar els canvis que aporta cadascuna de les noves configuracions al model familiar de referència i, de l'altra, ressaltar les contradiccions d'aquesta evolució.

Primer moment

1.) L'adopció,⁸ el marc jurídic de la qual data de 1966, "atorga a l'infant una filiació que substitueix la filiació d'origen", fet que permet que s'instauri una filiació completa sense que hi hagi cap tipus de lligam biològic.⁹ Essent el principi d'*indivisibilitat* el teló de fons jurídic d'aquesta filiació, l'adopció només s'autoritza a una sola entitat: sigui una parella casada, un dels cònjuges amb el consentiment de l'altre o, fins i tot, una persona soltera de més de vint-i-vuit anys. L'adopció no s'autoritza als concubins.¹⁰

2.) Si la filiació adoptiva es basa en la indivisibilitat de la filiació, la filiació concubina¹¹ es fonamenta en el fet de tenir dos pares, un pare i una mare. La família concubina va obtenir reconeixement legal amb la llei de gener de 1972, que permet a l'infant "natural simple" –nascut de pares no casats– d'ésser considerat com a fill legítim¹² amb la condició que el pare i la mare el reconeixin explícitament com a fill. Això no obstant, si bé aquesta filiació respecta la condició d'un sol pare i una sola mare, ja no descansa sobre l'entitat de la parella sinó en cadascun dels dos progenitors; és *divisible*.

Aquests dos sistemes de filiació, mostren clarament la voluntat manifesta de ser pare: voluntat de ser pare que mena a adoptar un infant; voluntat de ser pare que mena a rebutjar el matrimoni com a condició social i jurídica prèvia, i també implícita, de la filiació. Voluntat que respon a una decisió personal i que dóna el valor que pertoca a l'individualisme dins la nostra societat.

Segon moment

En consonància amb el valor atorgat a l'individualisme i a la recerca de l'expressió d'un mateix, emergeixen altres configuracions familiars: les famílies reconstituïdes i les famílies amb fills nascuts per mitjà de tècniques de reproducció assistida.

1.) En la configuració de la família reconstituïda, el fill viu amb un dels progenitors i el nou cònjuge; aquest esquema trenca el primer binomi afinitat-filiació, mentre que la filiació, instaurada a partir de l'afinitat, perdura en detriment d'aquesta última. La forma familiar de la família reconstituïda no contradiu pas el model de base en l'establiment de la filiació: l'infant continua gaudint de la condició de fill/filla inscrit legalment en el llinatge dels pares. Amb tot, el nus gordià del matrimoni i de la filiació s'ha destesat. El matrimoni ja no és una condició de per vida i preval la llibertat de l'individu; apareix la figura d'un(a) altre(a) aliat(da), així com el seu llinatge, que pot exercir un paper parental important d'educació i de transmissió de valors. També apareix el terme "parentalitat", que substitueix el terme "parentiu" i, en conseqüència, dóna rellevància a l'exercici de les funcions parentals. Alguns anys més tard, la parentalitat menarà a una reclamació del parentiu i, l'exercici de les funcions parentals, a la reivindicació d'un estatus legal de pare o mare.

2.) El recurs a la procreació assistida

La procreació assistida, es defineix com una pràctica clínica i biològica que permet la procreació més enllà del procés natural, és a dir, una procreació sense sexualitat, que cerca d'establir una filiació tan inequívoca i propera a la procreació "natural" com sigui possible. A fi de fer-ho realitzable, la llei autoritza el recurs a la inseminació artificial amb gàmetes de donants i el limita a les parelles (hete-

El model "únic" de fer família (sexualitat, procreació i engendrament) a hores d'ara ha de "competir" amb altres maneres d'esdevenir parella, aliats o pare/mare.

rosexuals) casades o en concubinatge declarat de més de dos anys, i acosta així la procreació artificial a la natural segons el principi d'un pare i una mare. A més, per tal que aquest sistema d'accés a la filiació s'aculli al principi fundador de la nostra filiació d'un sol pare i d'una sola mare, s'exigeix l'anonimat del/la donant de gàmetes.

Tot i així, abans de posar-se en pràctica l'AMP (sigla en francès de procreació assistida: Aide Médicale à la Procréation), ja existia la filiació adoptiva, filiació en la qual els pares de l'infant no n'eren els progenitors. L'AMP ja s'hauria pogut construir d'acord amb aquest model en curs (cf. Delaisi, 2000). Per què es va declinar aquest model filial? Es va fer per raó de la indivisibilitat de la filiació adoptiva, que hauria exclòs els concubins d'aquest sistema de filiació? O per causa de la "vertadera" maternitat, indeterminable, si biològicament la mare generadora (la donant d'ovòcit) també pot ésser mare uterina, la receptora d'ovòcit no hauria d'adoptar l'infant que ha gestat? Potser seria més aviat a causa de la por a una raó incontestable de la filiació que la societat pensava trobar a la natura, imitant així una procreació natural? Malgrat tot, si allò

que és biològic esdevé tan important per assegurar la filiació, com gosem (metges, pares o legisladors) relegar els donants de gàmetes a l'anonimat?

---

6. El 45% dels naixements (764.000), el 2003 (font INSEE).

7. És a dir, des de mitjan anys noranta, 15.000 naixements anuals per fecundació in vitro, xifra a la qual cal afegir els fills nascuts per inseminació artificial amb donant (IAD sigles en francès), el nombre total dels quals actualment s'eleva a 50.000 (Delaisi, per aparèixer).

8. Es tracta de l'adopció plena, cf. Codi Civil francès, art 356.

9. A diferència del recurs a la procreació assistida, en què la mare pot donar a llum un fill després d'haver rebut una donació d'ovòcit.

10. És cert que, en el moment que es va votar la llei, els pares no casats encara eren excepcionals i que els pocs casos d'adopció per part de pares solters eren producte de l'obra social de salvar un infant (Cf. Cadoret: *Padres como los demás. Homosexualidad y parentesco*, Trad. De Marta Pino Moreno, Barcelona, Editorial Gedisa, 2003, pàg. 88-94).

11. Es tracta d'un neologisme: anomeno família concubina, la unitat familiar constituïda per pares que tenen una relació de concubinatge i els seus fills.

12. La distinció entre fills naturals i fills legítims va desaparèixer el 2005; qualsevol infant, a excepció feta del nascut d'un incest, pot ésser reconegut pels seus dos pares.

Tercer moment

Aquest tercer punt d'inflexió ve marcat per l'aparició a l'escena pública de les famílies homoparentals i del debat que susciten.

Les famílies homoparentals s'ordenen de quatre maneres: La primera constitueix una "simple" recomposició familiar, amb la diferència que la nova parella conjugal, en lloc d'ésser heterosexual és homosexual; en aquesta primera forma, els fills provenen de la primera unió (heterosexual). A diferència de les altres fórmules homoparentals, aquesta no modifica el vincle de filiació. La segona manera de formar una "homofamília", anomenada coparentalitat, també implica dues llars parentals: la llar maternal de la mare i la llar parental, però això des del naixement del fill. La tercera manera és l'adopció i la darrera el recurs a la procreació assistida. Aquests tres últims grups de famílies homoparentals adopten totes les configuracions familiars citades anteriorment excepte una: el model de referència (cf Cadoret, 2002)! En efecte, sigui quina sigui la fórmula escollida, el fill no pot tenir *un sol pare i una sola mare* que hagin format una parella conjugal. A més a més, al costat d'aquest pare o d'aquesta mare, apareixen altres figures parentals; dins de la coparentalitat, el fill té generalment tres o, fins i tot, quatre figures amb la fun-

ció de pare/mare. A les dues darreres fórmules, només hi ha mares o pares. Les famílies homoparentals que, de fet, adopten estructures familiars existents, afegixen a aquestes estructures una particularitat que en canvia completament la base, allò implícit del model familiar: els pares deixen de fer la funció de progenitors; la seva sexualitat conjugal deixa de ser una sexualitat procreadora.

Amb aquestes comparacions i acaraments entre les famílies homoparentals i les noves formes de famílies heteroparentals, ens adonem que subsisteix una diferència poc explicitada per bé que fonamental, que jo identificaria com la impossibilitat de mantenir la versemblança¹³ d'un "com si": com si els pares del fill n'haguessin pogut ser els progenitors. L'adopció plena, la família concubina o reconstituïda i la procreació assistida no qüestionen pas aquesta *versemblança*. Tampoc es dona el cas amb els pares homosexuals, que posen en dubte que les parts femenina i masculina de la societat hagin de coincidir en una mateixa llar familiar amb les figures de la mare i el pare, miralls possibles dels progenitors. Des d'aquesta perspectiva, es pot pensar que els pares homosexuals assesten un altre batzac a un ordre social de l'organització de la família fonamentat en l'ordre simbòlic que vincula afinitat (matrimoni o concubinatge), filiació, procreació i sexualitat. M'agradaria tornar a refle-

Famílies heteroparentals, famílies homoparentals i famílies monoparentals estan esdevenint el nou marc de "dir i fer família" a principis del segle XXI en la societat occidental.

xionar sobre aquest ordre simbòlic representen la qüestió de la indivisibilitat per dilucidar-ne els presupòsits. Abans, però, d'abordar aquest punt, m'agradaria esmentar dues configuracions familiars, homoparentals, per tal d'il·lustrar com els pares homosexuals utilitzen els hàbits familiars francesos, les formes de "dir família", com a forma d'anomenar o com a procés de transmissió, per a ells també "fer família".

B - Algunes formes de "fer família" avui dia

En funció de la fórmula familiar adoptada, els pares homosexuals s'hauran de fer i hauran de resoldre preguntes diferents per atorgar-se un estatus familiar. Així doncs, els que escullin la coparentalitat no caldrà que distingeixin els progenitors dels pares, ja que els progenitors també són els pares. En canvi, sí que comparteixen (generalment) les seves funcions parentals amb la companya –en el cas de la mare– i el company –en el cas del pare. Aquests, també poden reivindicar un estatus de

pare; els seus esforços de construcció familiar van destinats a establir una pluriparentalitat així com a aconseguir reconeixement legal: ja no es tracta d'una configuració familiar a dos, sinó a tres i fins i tot quatre pares.¹⁴ Aquelles¹⁵ que recorren a la procreació assistida han de constituir una família de dues persones del mateix sexe, una de les quals és la mare social, jurídica i biològica del fill i hauran d'atorgar un lloc a la companya de la mare biològica. És el cas, per exemple, de la Isabelle i la Maria, de qui parlaré en primer lloc. Aquells o aquelles que escullin l'adopció se situen d'antuvi dins d'un parentiu social. En aquest sentit, em sembla interessant de fixar-nos en la manera com una família adoptiva, com la de la Thérèse, parla de la seva descendència per donar rellevància al parentiu social.¹⁶

1.) La Isabelle i la Maria o la importància de la filiació indiferenciada.

De la seva història –pas d'una unitat conjugal de dues persones enamorades a una família de tres fills, la unitat parental de la qual la constitueixen dues dones– només n'esmentaré que la manera com s'atribueixen mútuament un estatus de parentiu, deixant de banda altres aspectes de la seva construcció familiar, com la vida de parella, l'arribada del fill o la qüestió del paper del pare.¹⁷ Només indi-

---

13. A propòsit de la ficció, cf. Thomas, Yan: "Els artificis de la veritat en el dret comú medieval", *L'Homme*, núm. 176-176, 2005, pàg. 113-130

14. Per a l'anàlisi de la coparentalitat, cf. Cadoret: "De la parenté à la parentalité". A: Cadoret, A.; Gross, M.; Mécar, C.; Perreau, B. (sld) Homoparentalités. Approches scientifiques et Politiques. Actes de la 3ème conférence internationale sur l'homoparentalité. París: Puf, 2006, p. 29-41.

15. Eventualment, poden ser homes (i pares) que recorren a una mare aliena.

16. Certament, altres famílies poden recolzar-se en altres registres de justificació en funció de la seva història personal i familiar.

17. Per aprofundir en aquest aspecte, vegeu A. Cadoret "The contribution of homoparental families to the current debate on kinship". A: Edwards, C. Salazar (ed.), *Kinship*

Les anàlisis de l'antropòleg Claude Meillassoux han permès plantejar-se què significa la "consanguinitat" i, en el context de les noves famílies homo i monoparentals, com la "paternitat" pot restar assimilada a la "maternitat", tot cercant explicacions per a les noves formes de filiació.

caré que la Maria i la Isabelle primer van pensar en la coparentalitat. En el moment en què aquesta solució fracassa s'inclinen cap a la configuració familiar de dues soles mares. La Maria i la Isabelle es consideren mares, pares, totes dues. M'aturaré en el paper que donen a la designació per afirmar aquesta parentalitat i analitzar tres registres de designació: el nom "de família", els noms dels fills així com els termes que fan servir per adreçar-se a cadascun dels pares, i l'astuta utilització de les lleis per legalitzar aquesta doble maternitat.

El nom de família: la qüestió dels cognoms i els noms permet de veure com s'utilitzen les limitacions de designació per afirmar una elecció genealògica. La llibertat d'elecció pel que fa a l'atribució del nom de família era inexistent fins fa molt poc¹⁸ i la llei emmarcava de forma molt estricta la dació del cognom: els fills nascuts de pares casats portaven el cognom del pare. Amb tot, en cas de demanar-ho un dels cònjuges o el fill major d'edat, es donava la possibilitat d'afegir-hi, a títol d'ús, el cognom de la mare. Quant al fill nascut de pares no casats, aquest portava el nom del pare, sempre que hagués estat reconegut pels dos progenitors al mateix temps, i el de la mare si havia estat la primera a reconèixer-lo o si era l'única que el reconeixia. En la situació de la Isabelle i la Maria, que la llei no accepta com a parella,¹⁹ la Isabelle és con-

siderada com a mare soltera i el seu cognom és el que porten els fills. Ara bé, a la pràctica, a l'hora d'inscriure els fills a la guarderia o a l'escola, per exemple, totes dues exigiran que s'utilitzin els cognoms d'ambdues, apropiant-se així de l'ús del doble cognom: les filles agreguen el cognom de la Maria al nom de família de la Isabelle, la mare legal, aprofitant-se de la possibilitat que tenen els fills d'afegir el cognom de la mare al patrónim. Les mares donaran el seu consentiment i compartiran parentalitat en aquest primer equilibri de la designació.

El nom: contràriament a les restriccions jurídiques pel que fa a la dació del cognom, hi ha una llibertat total a l'hora d'escollir un nom. Ara bé, els costums de transmissió dels pares, que sovint atribueixen als seus fills un nom de la parentela de qualsevol dels llinatges (avis, germans/germanes, padrins/padrines) compensen aquesta llibertat. La Isabelle i la Maria escolliran tres noms per a cadascuna de les seves filles: el primer, de reminiscències italianes, respon a una qüestió de gust, si bé també pot interpretar-se com un homenatge de l'únic pare legal, la mare francesa, a l'altre pare oficiós, la mare italiana; en canvi, el segon nom i el tercer es referiran als llinatges d'una i altra mare. El segon nom de la Clàudia, la filla gran, correspon al d'una àvia de la Maria, i el tercer, al d'una besàvia de la Isabelle; la Sofia, porta els noms del marit de la Isabelle i el d'un avi de la Maria; finalment, els noms de la Lucia corresponen als noms de la mare de la Maria i d'una bestia de la Isabelle. Tots aquests noms han estat conscienciosament escollits perquè ambdós llinatges i la diversitat dels orígens apareguin en la designació de cadascuna de les filles: "El primer nom és italià, el segon, americà i el tercer, francès" (cf. diagrama). Ens podem preguntar si aquestes dues dones no s'han adherit excessivament als esquemes tradicionals de la perpetuació dels llinatges i de la transmissió de noms, tenint en compte la singularitat encara avui del seu esquema familiar.

Pel que fa a la forma d'adreçament, també jugaran amb la seva diversitat d'orígens per tal que les designin com a mare i les anomenin com a tal, tot conservant la individualitat; l'una es fa dir Mama i l'altra, Mamita.

L'aparició de les famílies homoparentals ha posat en qüestió l'ordre simbòlic del fonament "natural" del matrimoni i la filiació.

L'estatus: tanmateix, la Isabelle, l'única mare legítima, pateix per no poder consagrar legalment la posició maternal de la Maria. Aleshores, sol·licita una adopció simple per a la Maria, un procés jurídic d'addició del parentiu combinat amb una dissociació de la parentalitat. D'aquesta manera, es transfereixen els drets parentals i l'exercici de la parentalitat a la Maria i la Isabelle només conserva el seu estatus d'ascendent (mare), mentre que perd l'autoritat parental. Oficialment, les filles porten els noms d'ambdues mares. Finalment, al cap de tres anys, la Isabelle recupera l'autoritat parental gràcies a la nova llei de repartiment de l'autoritat parental.

La Isabelle i la Maria "fan família" aplicant el nostre model cognatiu de referència a la seva situació de dues mares i proclamant així la seva identitat familiar.

2.) La família de la Thérèse o la transmissió del vincle de filiació

En el moment de trobar-nos, la Thérèse s'acosta als 50 anys. Viu a la Turena, regió on va néixer i de la qual només es va allunyar pocs anys per fer els seus estudis d'història. És professora i ensenya en un institut proper a casa seva. La Thérèse viu en parella amb la seva filla de 9 anys. Si limités la meua presentació a aquests minsos elements biogràfics, estaria traçant el perfil perfectament banal d'una francesa de classe mitjana amb una afeció

molt forta a la seva terra d'origen. Però de fet es tracta d'un retrat de la Thérèse molt imprecís, ja que la Thérèse no és únicament mare, sinó que és mare adoptiva d'una nena nascuda a Mali; ja que no tan sols viu en parella, sinó que viu amb una altra dona.²⁰ La referència familiar "pare/mare/filla" no li escau. Això no obstant, el que em sembla més interessant de tot no és aquesta distància al model de referència, sinó la manera com la meua interlocutora descriu la seva situació familiar, indicant implícitament, només pel fet de desglossar la seva genealogia de la manera com ho fa, que aquest model en el qual s'associa els pares als progenitors ha estat aliè als seus ascendents, durant tres generacions. De fet, la seva història (i la seva identitat) està marcada per la triple repetició del desfasament entre parentiu d'origen i parentiu social.

La generació -2: l'avi paternal de la meua interlocutora, Etienne va ser abandonat per la seva mare en el mateix moment de néixer, una dona soltera que havia emigrat de la seva Bretanya natal per treballar com a minyona a París. Com tants d'altres infants abandonats a St. Vincent de Paul,²¹ va ser adoptat per una família en el si de la qual va passar tota la seva infantesa. Un cop adult, es va dirigir a la Turena, on va conèixer la Jeanne, una jove bugadera bretona i, igual que la seva pròpia mare, també mare soltera d'un nen, Jean. Aleshores, Jean tenia sis anys. En no poder treballar i cuidar-lo al mateix temps, la mare el va confiar des del seu naixement a una família d'acollida que havia trobat a la seva regió d'origen, abans de venir a guanyar-se la vida a la Turena.

La generació -1: els dos bretons amb destins anàlegs es casen i s'instal·len definitivament a la regió

18. La llei que permet als pares escollir de donar al seu fill el cognom de la mare, el del pare o tots dos units per un guió tot just va entrar en vigor el gener de 2005.

19. D'una banda, cal subratllar que la llei del Pacte de Solidaritat Civil encara no havia estat aprovada en el moment que van néixer les seves filles i, de l'altra, que aquesta llei no canvia l'estat civil dels contractants ni té conseqüències sobre la descendència.

20. Quan es va constituir la parella, la Thérèse ja havia adoptat la criatura.

21. Hospital parisenc mític de les criatures abandonades.

La relació home/dona, pare/mare ha estat la base fonamental de la indivisibilitat de la filiació i, per tant, de tots els discursos sobre l'ordre simbòlic natural de la família, el qual, a hores d'ara, és qüestionat per les noves formes de fer família.

Turena. Aleshores es fan càrrec del fill de Jeanne, que Etienne legitima. Al cap d'un temps, tenen una filla, la Corinne.

La Corinne, que té assegurada la filiació des del seu naixement, es casa i té un fill. Però, incapaç de fer-se'n càrrec, cedeix la tasca d'educar-lo a la seva cunyada (la germana del seu marit).

La generació 0: la Thérèse queda òrfena de mare a la primerenca edat d'onze anys. És la quarta d'una família de cinc germans, però és la més gran de les filles. Com a filla gran, s'ha de fer càrrec de tota la casa, al si de la qual hi viuen l'avi, el pare, dos dels germans (el germà gran ja és casat i viu fora) i la germana petita. Afortunadament per a ella, els seus pares, preocupats per la seva educació escolar, l'havien internat en un col·legi, un quant temps abans de morir la seva mare. "Això va ser la meua salvació, ja que, el cap de setmana, la feina m'acaparava: rentar, planxar, preparar els àpats", testimonia ella. Poc temps després de la defunció de la seva mare, un dels seus germans se li agenollà al davant i la va anomenar "mama". "Segur que no hi havia connotacions incestuoses. Ho va dir en termes de tasques, de funcions, de treball. Llavors, el pare va dir: "Veus, tu ets la dona de la família". I la meua àvia també em va atorgar aquest paper". Per l'ús que fa del terme aquesta família, veiem que la mare s'ocupa més de les tasques domèstiques que de la maternitat.

Un cop adulta, la Thérèse decideix de convertir-se en mare adoptiva, si bé hauria pogut escollir una altra via per accedir a la maternitat (la coparentalitat o la procreació assistida). Pel que fa a la germana petita de la Thérèse, casada i mare de dues criatures, treballa com a educadora i acull els infants ("Ella és mare d'acollida") que li confien els serveis socials de la regió.

Sembla que el parentiu d'aquesta família es basi tant (sinó més) en l'àmbit quotidià (l'acollida), acarant o no amb el jurídic (l'adopció), com en la sang o en la transmissió dels gens. En Jean pot retreure al seu pare adoptiu un fals parentiu.²² També ha tingut la necessitat de reivindicar com a mare la que va ser la seva "mare postissa", la que la va cuidar, en comptes de la seva mare biològica i legal. El fill de la Corinne tampoc se sent lligat a la seva

mare biològica i legal, sinó a la dona que el va pujar. La identitat d'aquesta família no es troba en la transmissió de la sang o dels gens, ans en la transmissió d'una història.

E - El nostre ordre simbòlic de la filiació

Tenint en compte que les famílies homoparentals fan trontollar l'ordre simbòlic de la filiació, no pot ser que recolzin sobre signes, marques tradicionals de construcció familiar? Efectivament, com que en cap cas poden encaixar en el model de referència fonamentat en la indivisibilitat de la filiació, qüestionen tot un ordre simbòlic de la relació home/dona respecte a la relació pare/mare.

1.) La indivisibilitat i la sexualitat

Aquesta indivisibilitat de la filiació ens mena altre cop a la unitat dels dos pares casats pel civil (que aleshores esdevenen una sola entitat parental) i representaria la traducció contemporània de la "una carn" del matrimoni religiós, que fa dels dos esposos una sola carn. J. Gaudemet ens recorda que hi ha "dos passatges del Gènesi (2-18 i 22-24) que presenten el matrimoni com instituït per Déu, per fer la unió monògama de dos éssers que esdevindran "una sola carn". Aquesta primera institució del matrimoni que Déu va establir al Paradís, la va confirmar i renovar Jesús a les noces de Canà".²³ Aquesta "una sola carn", que en el Gènesi es refereix a una comunitat de vida, pot correspondre a

una comunitat de cos. Comunitat de cos (segons F. Héritier, barreja dels caràcters)²⁴ que permet de comprendre per què un interdicte d'afinitat es transforma en un interdicte de consanguinitat: per mitjà d'aquesta "una caro", marit i muller s'impregnen de la identitat del seu cònjuge, i els germans de l'un esdevenen els germans de l'altre. D'aquesta manera, Basili el gran, el bisbe de Casarea, justifica la prohibició d'un segon matrimoni amb la germana de l'esposa difunta pel "fet que un cop casats, els esposos esdevenen "una caro", formen una sola carn". El marit esdevé la dona i, d'aquesta manera, els germans de l'una esdevenen els germans de l'altre. Si jo sóc la mateixa substància que la meva dona, els seus germans són els meus, la seva germana és la meva i, per tant, no puc pas contraure-hi matrimoni. Recordem que, als anys setanta, aquest passatge de l'afinitat a la consanguinitat encara formava part dels interdictes de matrimoni entre una persona divorciada i el germà del seu excònjuge.²⁵

La indivisibilitat de la filiació, basada en el matrimoni i en el corollari de la fidelitat als esposos, respectava el valor atribuït a la sexualitat dins la religió cristiana, la finalitat de la qual és la procreació. Així doncs, el 1962, monsenyor Karol Wojtyła, abans de ser proclamat papa Joan Pau II, subratlla "L'Església, [...], ens ensenya que per damunt de tot el matrimoni té com a fita la procreació i, en segon lloc, cerca l'ajut mutu. Encara citem un tercer objectiu: el remei a la concupiscència".²⁶

2.) La indivisibilitat, la paternitat i la maternitat

Aquesta indivisibilitat també ha esborrat la distinció entre paternitat i maternitat, ja sigui negant la maternitat, tal com ho demostra C. Delaney en la seva anàlisi del sacrifici d'Isaac, o per assimilació indeguda de l'un per sobre de l'altre, tal com indica C. Meillassoux, quan estudia el terme "consanguini".

El sacrifici d'Isaac i l'omnipotència de la paternitat

L'antropòloga americana C. Delaney convençuda de la seva constatació que "Quan els antropòlegs estudien altres cultures, sovint veuen en els mites d'origen una clau per comprendre la forma

com aquests pobles consideren allò que són i l'explicació que en donen"²⁷ (traducció meva), aplica aquest procediment a la nostra pròpia cultura. L'antropòloga s'interessa en la Gènesi i s'atura a la història d'Abraham "no tan sols perquè suposa la revelació d'un únic Déu, sinó també perquè conté les nocions de gènere i generació, de família i parentiu i de nació, nocions que encara avui conservem".²⁸ Aleshores, Delaney destaca diversos elements de la vida d'Abraham. En primer lloc, el fet que abandona els propis pares per convertir-se en el punt de partida –"l'avantpassat apical"– d'un nou poble unit per una fe comuna: "Jahvè digué a Abraham: "Vés-te'n del teu país, de la teva família i de la casa del teu pare, cap al país que jo t'indicaré. Et convertiré en un gran poble, et beneiré i faré gran el teu nom" (Gènesi 12-1).²⁹ En segon lloc, l'anunci diví de l'arribada d'un fill, malgrat la seva avançada edat i la de Sara, la seva dona, que a més era estèril. I finalment, un cop nascut Isaac, l'exigència d'un signe d'obediència incondicional a Déu, amb el sacrifici del fill i la intervenció d'Ell

---

22. La Thérèse recorda haver sentit el seu pare, que aleshores tenia 60 anys, dir al seu avi de 85: "de tota manera, tu no ets pas el meu pare".

23. Gaudemet, Jean. *Le mariage en Occident, Les mœurs et le droit*. París: Les Editions du Cerf, 528 p., 1987, p. 44.

24. Ja se subscriguí la seva teoria de l'incest de segons tipus, ja es vegin en aquestes prohibicions les raons de l'ordre social, com B. Vernier (Cf. Vernier, Bernard: "Théorie de l'inceste et construction d'objet. Françoise Héritier et les interdits de la Bible", *Social Anthropology*, 4-3, 1996, p. 227-250).

25. Per exemple, un home divorciat no podia esposar la germana de la seva exdona.

26. Citat per Sevegrand, Martine: "L'amour ou les deux fins du mariage de Benoit XV à Jean-Paul II", Pierre Legendre (ed) "Ils seront deux en une seule chair". *Scénographie du couple humain dans le texte occidental*. Brussel·les: Emile Van Balberghe Libraire, p. 167-104, 2004, p. 189.

27. Delaney, Carol. "Cutting the Ties that Bind". A: *Relative Values. Reconfiguring Kinship Studies*, sota la direcció de Sarah Franklin i Susan McKinnon, Duke University Press, pàg. 445-467, 2001, pàg. 446.

28. Idem, pàg. 447.

29. Els textos del Gènesi són els de *La Bíblia de Jerusalem*, 1975, Paris: Edition Desclée De Brouwer.

per aturar el gest fatídic: "L'àngel del Senyor el va cridar des del cel: "Abraham, Abraham!" Ell li va respondre: "Aquí em tens!" L'àngel li va dir: "No aixequis la mà contra el noi! No li facis cap mal. Ara sé que reverencies Déu: tu no li has refusat el teu fill únic." (Gènesi 22-12). Tanmateix, aquest acte de submissió no ens ha de fer oblidar un altre aspecte d'aquesta història, que és la importància de la paternitat. Delaney assenyala que "aquest relat gira al voltant d'un Déu maculí, d'un pare i d'un fill, cosa que pot voler dir que no es tracta només de fe, de poder i d'autoritat, sinó també de gènere, de generació i, sobretot, de paternitat".³⁰ Abraham restitueix la figura del pare; a més, es tracta d'una paternitat totpoderosa atorgada per Déu (que en última instància salva Isaac de la mort que estava a punt d'infligir-li el seu pare), sense preocupar-se en absolut per la maternitat. Per tant, no es fa ni un esment de la reacció de Sara davant del sacrifici del seu fill únic. El sacrifici d'Isaac tan sols parla de l'omnipotència de la paternitat.

La consanguinitat i l'assimilació del masculí al femení

Ja no es tracta de veure com la paternitat aniquila la maternitat mitjançant la construcció d'un gran relat narratiu de l'origen dels llinatges, sinó d'interessar-se per l'ús del terme "consanguini" seguint l'anàlisi que en fa C. Meillassoux³¹ i de veure, d'una banda, com també pot afirmar-se la paternitat assimilant-se a la maternitat a través del llenguatge i, de l'altra, com aquest mateix mot de consanguini ens pot conduir a una concepció naturalista de la filiació.

En el dret francès, el terme consanguini és una noció jurídica heretada del dret romà, que significa el "lligam que uneix els fills nascuts d'un mateix pare" i que, en conseqüència, s'oposa al mot uterí, que designa els fills d'una mateixa mare, però de pares diferents. Si prenem aquest significat, la consanguinitat no retalla pas el conjunt de lligams biològics entre pares, però es relaciona amb la noció de paternitat. La consanguinitat, escriu C. Meillassoux, "ratifica la noció de paternitat, que atorga als homes l'equivalent d'allò que pertany de forma evident a les dones, la maternitat".³² D'altra banda, tornem a trobar aquest mateix ús del terme consanguinitat en la qualificació dels fills de les

famílies reconstituïdes. Els germans de mare són qualificats d'uterins. En canvi, a diferència del que haurien pogut pensar els etnòlegs, els germans de pare no són pas anomenats "agnàtics", sinó "consanguinis"!³³

D'altra banda, en anglès, aquest mot porta a un lligam de sang, a la descendència d'un avantpassat comú. Més que en el significat llatí, aquest terme descansa en les relacions genètiques i deixa sobreentendre una simetria entre el part i la inseminació, reforçant així l'evidència de la inseminació i de la paternitat. La consanguinitat, com a lligam del pare i de la mare al fill, esdevé un lligam natural, semblant al part. Finalment, pot ser que el mot consanguini faci referència a una simple connexió biològica que encobreix els termes progenitor/progenitora. "La ideologia masculina i naturalista que es trobava a l'origen de la noció jurídica de consanguinitat s'ha obert camí fins a l'acceptació d'aparença científica que se li atorga avui, a les ciències socials". La consanguinitat és percebuda, implícitament o explícita, com el fonament "innat" del parentiu, com un fonament que pot veure's reforçat i, fins i tot reemplaçat, per allò que és social, però sobretot que en constitueix la raó. La família esdevé natural.

Així doncs, és tot aquest muntatge simbòlic establert entre els segles IV i XIII per l'Església que les famílies homoparentals posen en dubte, ja sigui voluntàriament o involuntària. Ordre simbòlic d'una família basada en la unió perenne d'un home i una dona, que l'Església va defensar a ultrança, el segle XIX. R. Lenoir,³⁴ descrivint el que ell anomena "la invenció del familiarisme",³⁵ subratlla que "Tot allò que té relació amb el matrimoni i la descendència li [a l'Església] pertany per dret, i les altres dimensions de la vida familiar poden deixar-se a mans dels profans, car no afecten pas al dogma mateix".³⁶ Ordre simbòlic de la unió procreadora d'un home i una dona que l'Església cada vegada fonamentarà més en el respecte de l'ordre natural; i això, al llarg de tot el segle XX. D. Hervieu-Léger calcula que "En aquesta forma de fer recaure el caràcter absolut dels lligams familiars a la dimensió "natural" (aquesta vegada en el sentit de les "ciències naturals") que hi ha en el seu origen, la lògica pròpiament biològica de la procrea-

ció acaba per impregnar-se d'una veritable càrrega sagrada".

És precisament aquest ordre simbòlic del fonament "natural" del matrimoni i de la filiació, que les famílies homoparentals, l'última de les formes aparegudes a l'evolució de les configuracions familiars, qüestionen en la mateixa estructura. Aquestes parelles reclamen una sexualitat conjugal no procreadora. També ens porten a qüestionar-nos la forma de reconeixement i de designació dels diferents personatges actors dins de la filiació.

---

30. Delaney. Op. cit., p. 448.

31. Meillassoux, Claude. "Les faux-nés de la parenté". *Ethnographie*, 107, 1990, p. 39-54.

32. Op. cit., p. 42.

33. Cf. Cadolle, Sylvie. *Être parent, être beau-parent. La recomposition de la famille*. París: Éditions Odile Jacob, 221 p., 2000 i Martial, Agnès: *S'apparenter*. París: Éditions de la Maison des sciences de l'homme, 308 p., 2003.

34. Hervieu-Léger, D. *Catholicisme, la fin d'un monde*. París: Bayard, 2003, p. 225.

35. Que veu com una resposta moral i política a les lluites socials del segle XIX.

36. Lenoir, R. *Généalogie de la morale familiale*. París: Seuil, 2003, Collection Liber, pàg. 217.